

वामदेवो गौतमः। द्यावापृथिवी। त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्विरर्कैः।

यत्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्नवद्धोक्षा पप्रथानेभिरेवैः ॥ ४.०५६.०१

यत्- यदा। सीम्- सर्वतः। वरिष्ठे- श्रेष्ठे। बृहती- महत्यौ द्यावापृथिव्यौ। विमिन्वन्- परिच्छिन्दन्। उक्षा- सेचक इन्द्रः। पप्रथानेभिः- प्रथमानाभिः। एवैः- गतिभिः। रुवत्- अशब्दयत्। तदा। मही- महत्यौ। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। ज्येष्ठे- प्रथमे। इह- अत्र। रुचा- भासा। शुचयद्विः- दीपयद्विः। अर्कैः- मन्त्रैः। भवताम् ॥१॥

देवी देवेभिर्यजते यजत्रैरमिनती तस्थतुरुक्षमाणे।

ऋतावरी अद्रुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्विरर्कैः ॥ ४.०५६.०२

देवी- द्योतनशीले। यजते- पूज्ये। यजत्रैः- पूज्यैः। देवेभिः- देवैः सहिते। अमिनती- अहिंस्ये। उक्षमाणे- सिञ्चन्त्यौ। तस्थतुः। ऋतावरी- प्रकृतिनियतियुक्ते। अद्रुहा- द्रोहरहिते। देवपुत्रे- दिव्ये। यज्ञस्य- दानस्य सङ्गतिकरणस्य देवपूजायाः। नेत्री- नयनशीले। शुचयद्विः- द्योतकैः। अर्कैः- मन्त्रैः स्तौमि ॥२॥

स इत्स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान।

उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत् ॥ ४.०५६.०३

यः। इमे- एते। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। जजान- ससर्ज। सः। इत्- एव। स्वपाः- शोभनकर्मा। भुवनेषु- सृष्टेषु लोकेषु। आस- अन्तर्यामी भवति। उर्वी- विस्तृते। गभीरे- गम्भीरे। सुमेके- शोभनरूपिण्यौ। अवंशे- नित्ये। रजसी- द्यावापृथिव्यौ। धीरः- धारणावान्। शच्या- प्रज्ञया। समैरत्- प्रेरयति ॥३॥

नू रौदसी बृहद्विर्नो वरूथैः पत्नीवद्विरिषयन्ती सजोषाः।

उरूची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ४.०५६.०४

रोदसी- हे द्यावापृथिव्यौ । नु- क्षिप्रम् । बृहद्भिः- महद्भिः । पत्नीवद्भिः- धर्मपत्नीयुक्तैः । वरूथैः-
गृहैः सह । इषयन्ती- अस्मदर्थमन्नमिच्छन्त्यौ । सजोषाः- समानप्रीति । उरूची- उर्वज्वने । विश्वे-
व्याप्ते । यजते- पूज्ये । नः- अस्मान् । नि- नितराम् । पातम्- रक्षतम् । धिया । रथ्याः- महारथाः ।
सदासाः- भृत्यसहिताः । देवदास्यभावनासहिता वा । स्याम- भवेम ॥४॥

प्र वां महि द्यवीं अभ्युपस्तुतिं भरामहे । शुची उप प्रशस्तये ॥ ४.०५६.०५

द्यवी- दीप्तिमत्यौ । शुची- शुद्धे द्यावापृथिव्यौ । प्रशस्तये- प्रशंसितुम् । वाम्- युवयोः । महि-
महतीम् । उपस्तुतिम् । प्र- प्रकर्षेण । भरामहे- धारयामः ॥५॥

पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः । उह्याथे सनादृतम् ॥ ४.०५६.०६

पुनाने- शोधयन्त्यौ । तन्वा- स्वदेहेन । मिथः- परस्परम् । स्वेन । दक्षेण- बलेन । राजथः-
प्रकाशेथे । सनात्- सनातनकालतः । ऋतम्- प्रकृतिनियत्यात्मकसत्यम् । उह्याथे- वहथः ॥६॥

मही मित्रस्य साधथस्तरन्ती पिप्रती ऋतम् । परि यज्ञं नि षेदथुः ॥ ४.०५६.०७

मित्रस्य- स्वप्रेमिण उपासकस्याभिमतम् । साधथः- साधयथः । मही- महत्यौ । तरन्ती- तारके ।
ऋतम्- प्रकृतिनियतिम् । पिप्रती- पूरयन्त्यौ । यज्ञम् । परि- परितः । निषेदथुः- आश्रयथः ।
आध्यात्मिके तु द्यावापृथिव्यौ प्रकृतिपुरुषौ ॥७॥